

Lietuvos Statutai

1. Ištraukos iš I Lietuvos Statuto (1529)

Įžanga

RAŠYTINĘ TEISĘ, DUOTĄ VALSTYBEI - LIETUVOS DIDŽIAJAI, RUSŲ, ŽEMAIČIŲ IR KITŲ KUNIGAIKŠTYSTEI - ŠVIESIAUSIOJO PONO ŽYGIMANTO, DIEVO MALONE LENKIJOS KARALIAUS, LIETUVOS DIDŽIOJO, RUSŲ, PRŪSŲ, ŽEMAIČIŲ, MOZŪRŲ IR KITŲ KUNIGAIKŠČIO

Mes, Žygimantas, Dievo malone Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis, Rusų, Prūsų, Žemaičių, Mozūrų ir kitų kunigaikštis, pakankamai apsvarstę, gera valia ir mūsų valdoviška malone norėdami apdovanoti krikščioniškąją teisę, visiems prelatams, kunigaikštaičiams, vėliaviniams ponams, dignitoriams, pakeltiesiems riteriams, šlėktijai ir visai visuomenei bei jų valdiniam ir mūsų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemių čia buviam, kokios bebūtų padėties ir luomo, visas jų teises bei privilegijas — bažnytines, tiek lotynų, tiek ir graikų tikėjimo, taip pat ir pasaulietiškas, kurias iš šviesaus atminimo karalių ir didžiųjų kunigaikščių ir kitados iš mūsų pirmtakų, mūsų tėvo Kazimiero bei mūsų brolio Aleksandro, jiems gyviems esant, bet kokiems turtams bei laisvėms, [kurias] turėjo ir turi, bet kurios suteiktos, lotynų ar rusų, — apimančias dovanojimus bei laisves, teisingai, pagrįstai, teisėtai išleistas, duotas, suteiktas, kurias norime laikyti taip galiojančiomis, lyg būtų žodis žodinė tuos mūsų raštus įrašytos, kurias mūsų valdovišku žodžiu bei mūsų pačių priesaika, atlikta ties šventa Evangelija, išlaikyti ir saugoti esame pasižadėję, kaip ir įsipareigojame bei pasižadame su visais jų nuostatais, papročiais ir straipsniais, mūsų malone, dora ir dosnumu esame nusprendę patvirtinti ir įteisinti, ką ir patvirtiname bei įteisiname, įsakydami jas galioti amžiniems laikams.

Apie karo tarnybą

Jeigu kas iš mūsų valdinių karo metu mūsų ar mūsų etmono būtų pasiūstas į sargybą prieš mūsų priešą, ir tas pasiūstasis dėl savo aplaidumo tinkamai jos neitų ir, į kurią vietą pasiūstas, ten nestovėtų, o pasitrauktų šalį arba, nesulaukęs pamainos laiko, išvyktų šalį, ir dėl to nuo mūsų priešo mums arba mūsų kariuomenei būtų žalos tiek žmonėms, tiek ir karo žirgais, tai kiekvienas toks dvaro ir galvos netenka; kurią gi bausmę pasiliekame sau — mūsų, valdovo, malonei.

Teisė į tėvoniją

Taip pat po tėvų mirties vaikai, sūnūs ir dukterys, neturi būti nušalinti nuo tėvoninių ir senolinių valdų, bet tas valdas, ir su tikrais savo palikuonimis, visomis teisėmis turės, kaip Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kunigaikštaičiai bei vėliaviniai ponai, šlėktos ir miestiečiai gauna bei savo gerovei naudoja.

Apie merginų ištekinimą

Taip pat nustatome, kad jei kuris tėvas arba motina numirs, o savo dukterį, patys dar gyvi būdami, už vyro išleis, o kitas po savęs paliks, kiek būtų pirmajai dukteriai davę išrangos, turi tiek pat ir kitoms dukroms duoti. O nors ir neišleistų dukters, patys dar būdami gyvi, bet tik išrangą užrašytų, tai turi būti taip išleistos, kaip tėvas ar motina užrašė. O jeigu išrangos neduotų, taip pat nei mirdami neužrašytų, tai teisėjai turi dėl to visą dvarą pinigų suma įkainoti ir, kiek bus verta ketvirtoji dalis, nors daug sūnų, o duktė viena, tuomet turi tiek išrangos jai duoti, kiek verta ketvirtoji dalis. Taip pat, nors vienas sūnus ir daug seserų, tai irgi turi visoms seserims ketvirtąją vertės dalį išdalinti ir kiekvienai vienodą išrangą iš tos ketvirtosios dalies turi duoti.

Apie teispinigių ėmimą

Nustatome, kad vaivada ir seniūnas, ir mūsų urėdininkai neturi imti teispinigių už jokių dalykus, tik nuo priteisinio dešimtą grašių, o nuo dvaro, kiek jis kainuos pagal jo vertę, o nuo žemės rublį – grašių, o nuo žmogaus kapą grašių, o nuo palivarko – keturis grašius.

Apie vagystes

Jeigu kur apylinkėje bernai vagia, ir juos sugaus su įkalčiu, kuris įkaltis kainuos pusrublį grašių, tai turi būti baudžiamas kaip vagis. O jeigu įkaltis pusrublio nekainuos, tai žala turi būti apmokėta iš jo bandos arba — įkaltį gražinti, o už atlygį rimbais nuplakti. Ir jeigu antrąkart pavogs, nors tai dešimties grašių nekainuos, bet su įkalčiu sugaus, tuomet jau turi jį atiduoti į kartuves.

Lietuvos statutas, 1529. Vilnius, 2002, p. 261.

2. II Lietuvos Statuto vertėjo Augustino Rotundo laiškas Lenkijos karaliui ir Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Steponui:

<...> su gausiausiais įžadais reikia maldauti Dievą, idant suteiktų jėgų tavo Didenybei ir Lietuvos senato bei Tautos vadovams, kad norėtumėte ir galėtumėte savo įstatymus, nesvarbu kokia kalba, bet kuo išsamesnius, labiausiai išbaigtus ir teisingiausius sukurti ir surašyti, nes jų išsamumas ir išbaigtumas, o daugeliu atvejų ir teisingumas įtikinamai reikalauja, kad jų dėka Lietuva pasiektų didžiausių pasaulyje išminties ir teisingumo šlovę.

Kita vertus išmintingiausiai apgalvoti ir sukurti įstatymai, surašyti rusiškai, tik Lietuvoje ir priešiškoje kaimyninėje Maskvos žemėje būtų skaitomi (juk rusų kalbą niekas kitas, tik turkų vergovės prispaustos tautos tevartoja), ir šitokių jūsų dorybių, tai yra išminties ir teisingumo, šlovė pernelyg ankštose sienose būtų sulaukyta. Tad kadangi visi luomai reikalauja patobulinti ir pataisyti šį rusiškai parašytą Statutą, ir žmonės skundžiasi, kad daugelis jo įstatymų arba patys sau prieštarauja, arba dėl kalbos ydų yra dviprasmiški ar neišbaigti, o dažnai esama net žalingų teiginių, - tikiu, kad ateityje, kada tavo šventoji Didenybė vadovaus ir įsakys, tie patys

įstatymai, visiškai užbaigti, įstatymiškai aprobuoti ir tavo Didenybės patikrinti, bus išleisti; gal kai kas reikalaus, – nors to labiau trokštu, nei tikiuosi, – kad geriau būtų kai kurias dalis iš naujo lotyniškai perrašyti arba iš rusėnų kalbos iššifruoti ir į lotynų kalbą išversti; jei tik man pakaks gyvenimo, ir tavo šventoji Didenybė nuspręs, jog aš esu vertas, kad jie [įstatymai] man būtų pavesti, šiame darbe, kaip ir visuose kituose, kai tavo šventoji karališkoji Didenybė patikės, kad aš tai galiu padaryti, jo pavedimus atliksiu taip, kad suvoks, jog aš nieko iš to, kas pridera krikščioniui ir geram vyrui, nevertinu taip, kaip paklusti tam, kuris yra Dievo pateptas, Jo į sostą pasodintas ir paties Dievo galią ir valią žemėje vykdo; savo kuklų darbą: ir tai, ką versdamas ši Statutą atlikau, ir viską, ką dar reikės padaryti, jei pasirodys reikalinga, – nors aš jaučiuosi esąs visai nenusipelnęs tokio Didenybės palankumo, – tavo valiai kuo nuolankiausiai perduodu; tavo Didenybę, įvairiomis puošmenomis, ypač garsiausiais triumfais spinduliuojantį ir išsiskiriantį, tegul kuo ilgiausiai lydi, tegul šią tavo karalystę sutaiko ir apsaugo ir tegul tavo liaudies troškimus ir siekius prie tavęs priartina pats Dievas, kurio globos maldauju kasdieniniuose šios valstybės reikaluose.

Vilniuje, spalio dvidešimt trečiąją, tūkstantis penki šimtai septyniasdešimt šeštais žmonijos atpirkimo metais.

Šešioliktojo amžiaus raštija. Vilnius, 2000, p. 285.